

Elnara Qaragözova

F.İ.İ.,

AMEA Nizami Gəncəvi adına
Ədəbiyyat İnstitutunun
aparıcı elmi işçisi

Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı ədəbiyyatımızın öz polifonikliyi ilə seçilən dövrüdür. Milli ədəbiyyatımızın XX əsrin sonu XXI əsrin əvvəllərində təsadüf edən bu dövrü ictimai-siyasi baxımdan olduqca mürəkkəb bir dövrün nəticəsi kimi meydana çıxmışdır.

Bu dövrdə ilk etapda ədəbi prosesdə öncə durğunluq, daha sonra isə tələtüm yaşandı. Sosializmin qəfilən ədəbi arenadan çıxması, baş verən ictimai-siyasi dəyişikliklər, xalqımızın yaşadığı ağır və itkili dövr, azadlığın, suverenliyin əldə edilməsi, keçid dövrünün çətinlikləri, daha sonra isə siyasi sabitlik və iqtisadi inkişafın gətirdiyi yeniliklər öz təsirini ədəbiyyatda da tapdı.

Bəhs edilən dövrdə ədəbiyyata gələn yeni mövzulardan biri tarixi köklərə qayıdış mövzusu idi. Bu mövzu isə birbaşa türkçülük, azərbaycançılıq ideologiyası ilə sıx bağlıdır. Doğrudur, milli kökə qayıdış, azərbaycançılıq və türkçülük elementlərinin ədəbiyyatda aydın şəkildə əksinə daha öncəki dövrdə - 70-80-ci illərdə rast gəlinirdi. Lakin müstəqillik dövründə bu mövzuların bədi mətnlərdə qabardılması üçün daha çox imkan yarandı.

Təbii ki, müstəqil dövlətin aparıcı ideologiyası və məramı da azərbaycançılıqla bağlı olduğu üçün bu mövzuda əsərlərə də xüsusi diqqət yetirilməyə başlandı. Oxucuların da bəhs edilən mövzulara marağı yüksək idi. Çünki 70 il ərzində susdurulan xalq öz milli köklərinə qayırdı.

Bu tarixi, məsuliyyətli etapda bədi ədəbiyyatın üzünə böyük yük düşürdü. Ədəbiyyat həm dünya arenasında olan ədəbi tendensiyaları izləyərək reaksiya verməli, həm də milli kökə qayıdışa, milli yaddaşa hesablanmış mətnlər yaratmalı idi.

Milli kök və milli yaddaşa bağlı məqamlar müxtəlif janr və cərəyanlara mənsüb əsərlərə öz əksini tapıb. Lakin bu aspektdə tarixi roman janrının üzünə daha böyük məsuliyyət düşürdü. Birbaşa tarixi faktları mətnə gətirməyin qeyri-mümkünlüyü fonunda əsil tarixi həqiqəti söyləmək ehtiyacı və vacibliyi tərs mütənəsbil görünürdü. Bu baxımdan tarixi romanlar müəllif Yunus Oğuzun yaradıcılığının Azərbaycan ədəbiyyatında müstəsna mövqeyini qeyd etməliyik. Çünki, Yunus Oğuzun yaradıcılığında bu tərs-mütənəsbilik öz uğurlu həllini tapdı. Yunus Oğuzun tarixi romanlarında həm tarixi həqiqət qorunur, həm də bu tarixi həqiqət oxucuya bədi qiyafədə təqdim olunur.

Yaradıcılığa poetik mətnlərlə başlayan Yunus Oğuzun şeirlərində milli kökə bağlılıq, vətənpərvərlik, səmimiyyət sonralar onun tarixi romanlarında verdiyi dialoqlardakı, monoloqlardakı bədi siqletli elementlərdə, əsərlərində öz izlərini qoruyub saxlamışdır. Yazıçı poetik yaradıcılığını bu gün də davam etdirir. Onun 2020-ci ildə ali baş komandanın ilham Əliyevə həsr etdiyi "Dövlət mənəm" şeiri buna bariz sübutdur.

Lakin Yunus Oğuz hər şeydən öncə nəsr ustasıdır. Onun ilk nəsr eksperimenti olan "Qadın ulduzu" povesti 80-ci illərin sonunda Azərbaycanın realist bədi səciiyasıdır. Uşaqlıq illərinin fəlsəfi düşüncə örüntüyünə bürünmüş təsviri ilə baş-

"Təhmasib şah" romanında Şah İsmayılın ölümü ilə taxta çıxan onun oğlu Təhmasibin, yeniyetmə bir hökmdarın yolu işıqlandırılır. Əsər boyu Səfəvilər sülaləsinin inkişaf tendensiyaları fonunda insan taleləri təqdim olunur. Dərviş və göy qaşlı üzük əhvalatı ilə Yunus Oğuz təriqət və gizli təşkilat məsələlərini öne çəkir. İstənilən halda ideologiya olmadan dövləti nə qurmaq, nə də qorumaq mümkün deyil. Səfəvilər xanədanını da aydağa tutan məhz bu ideologiya idi.

"Səfəvi Şeyxi" romanında isə Yunus Oğuz Səfəvilərin ideologiyasının mahiyyətini və tarixini açıq. Şeyx Cüneydin obrazını romanın əsas qəhrəmanına çevirməklə Yunus Oğuz Azərbaycan ədəbiyyat-

da türk tarixinin bir dövrünü qələmə alan Yunus Oğuz bu əsərində də Azərbaycanla bağlı məqamlara toxunur. Bu məqamlar sadəcə Dədələrin məskən saldığı Savalan dağı və Usta Murad obrazı ilə məhdudlaşmır. Yunus Oğuz Sultan Alp Arslanı Azərbaycana, Bakıya gətirərək Böyük Turanın konturlarını bir daha dəqiqləşdirir.

"Atabəy Eldəniz" romanında Səlcuqlar dövlətinin

MÜSTƏQİLLİK DÖVRÜ TARİXİ ROMANININ YARADICISI

layan əsərin əsa qəhrəmanı Ulduzədir. Müəllif Ulduzənin taleyi fonunda keçmiş rejimin mahiyyətini oxucuya çatdırmağa nail olur.

Yunus Oğuzun nəsrində esse və felyetonlar da mühüm mövqeyə malikdir. Yazıcının əsərlərinin ümumi səciiyasına nəzər saldıqda bu kiçik mətnlər vasitəsilə onun böyük mətləbləri incəliklə çatdırmaq məharətinə heyran qalmamaq mümkün deyil.

Felyetonlarda isə əsas iki xətt diqqəti cəlb edir. Bu xətlərdən biri Həsən bəy Zərdəbiden, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevdən gələn maarifçilik xəttidir. Bu xəttə daxil olan felyetonlarda Yunus Oğuz Mirzə Səfer kimi Həsənəğvanın qoçumları ilə mübarizə aparır. Digər xətt isə Mirzə Cəlil tənqid realizmindən qaynaqlanan kəskin tənqid-i-sarkastik mətləblərin toplusudur. Bu felyetonlarda Yunus Oğuz Mirzə Cəlil kimi sözü qılınca çevirib naqis məqamları düzəltməyə, irinləmiş yaraları kəsib atmağa çalışır.

Yunus Oğuz yazdığı poeziya və nəsrde deyil, dramaturgiyada da öz sözünü demiş yazıçıdır. O, üç pyesin - "Attıla", "Nadir şah" və "Altun dəftər" pyeslərinin müəllifidir. Hər üç pyes tarixin həlledici məqamlarının dramaturji həllini özündə əks etdirir.

Yunus Oğuzun "Nadir şah" romanı Azərbaycan tarixinin tələtümü və həlledici bir dövrünü işıqlandırır. Səfəvilərin hakimiyyətinin zəiflədiyi və vətənimizin parçalanaraq məhv olma təhlükəsi ilə üz-üzə qaldığı bir məqamda Nadir xan Əlşar tarixi bir addım ataraq özünü şah elan edir və bələklə Azərbaycanı parampaqça olmaq prosesini bir qədər ləngitməyə nail olur. Tarixdə və ədəbiyyatda Nadir şah haqqında təzadı fikirlər və münasibət mövcuddur. Uzun müddət bu böyük sərkərdə bizə qaniçən, qəddar, hakimiyyəti qəsb edən kimi təqdim olunmuşdur. Yunus Oğuz "Nadir şah" romanı ilə Azərbaycan ədəbiyyatında və tarixində bir ilke imza atır. Yazıçı Nadir şahın hekayətini tarixi mənbələrə əsaslanaraq yenidən yaradır. Nadir şahın türk kökünü, onu da "seçilmiş" olmasını, böyük Turan ideyasını gerçəkləşdirmək üçün apardığı mübarizəni, daxilində yaşadığı ağır tarixi böyük ustalığa mətnə çevirməyə nail olan Yunus Oğuz bu tarixi romanı ilə Nadir şahı əbədi abidə ucaltmışdır.

tında ideoloq obrazının yeni versiyasını yaratmışdır. Əsərdə Şeyx Cüneydlə yanaşı Şeyx Səfəddinin də obrazının verilməsi bu təriqət və sülalənin tarixinin, missiyasının və dövlətçiliyimizdə rolunun açılması məhüm addımdır.

"Şah arvadı və cadugər" romanında artıq Səfəvilər dövlətinin növbəti dövrünə bədi səyahət təqdim olunur. Bu romanda Səfəvilər sülaləsinin təşəkkülündə əsas rol oynamış və onun əsasını təşkil edən türk tayfalarının hakimiyyətdə mövqeyinin zəifləməsinin ilkin etapından bəhs olunur. Məhəmməd Xudabəndənin hakimiyyəti, Mehdi Üliyanın (Xeyransanın) fitnələri, hakimiyyət uğrunda ikitirali mübarizə əsərin əsas xəttini təşkil edir. Yunus Oğuz bu romanda maraqlı bir gediş edərək əsərin üst qatına tarixi olayları deyil əndərunda - daxilə baş verən hadisələri çəkir. Müəllifin romana gətirdiyi Cadugər obrazı mətnə mifik-mistik əhval gətirərək oxucuda maraq yaradır. Bu obrazın köməyi ilə Xeyransanın mürdar xisləti daha aydın görünür.

"Səfəvi Şeyxi", "Təhmasib şah" və "Şah arvadı və cadugər" romanları əslində trilogiya da hesab edilə bilər. Hər üç əsər Səfəvilər dövlətinə həsr olunub. "Səfəvi şeyxi" romanında dövlətin əsasını təşkil edən səfəvilər ideologiyasının yaranması, "Təhmasib şah" romanında dövlətin I Şah İsmayıldan sonra tutduğu siyasi xətt, idarəetmə meyarları, "Şah arvadı və cadugər" romanında isə Səfəvilər sülaləsinin türk başlanğıcından ayrılaraq farslaşmağa doğru inkişafı və zəifləməsi əks olunub.

"Sultan Alp Arslan" romanında səlcuqların hakimiyyətinin ilkin dövrü bədi güzgüdə oxucuya təqdim olunur. Romanın əsas obrazı olan Sultan Alp Arslanın böyük türk hökmdarı və sərkərdəsi kimi Böyük Turan yolunda aldığı addımlar işıqlandırılır. Yunus Oğuzun əsəre gətirdiyi Demirci Murad obrazı daha sonralar onun bir sıra əsərlərinin əsas qəhrəmanına çevrilir. "Seçilmişlər"dən olan Muradın bu əsərdə missiyası Sultan Alp Arslanın qələbələrində texniki baxımdan yeni silahlarla yardım etməkdir. Əsərdə xaşxaşlar və onların iqlamətə qalması Ələmüt qalası Dədələrin məskən saldığı Savalan dağına qarşı qoyulur. Şər yuvası ilə Xeyir məskəni arasındakı mübarizə fonun-

zaiflədiyi dövrdən və bu zaman Azərbaycanda onların mənəvi varisi olan Atabəylər dövlətinin yaranmasından bəhs olunur. "Atabəy Eldəniz" romanını mövzu baxımından "Sultan Alp Arslan" romanının davamı hesab edə bilərik. Atabəylər dövləti Səlcuqlardan Böyük Turan ideyasını miras olaraq alaraq tarixi növbəti etapına daşıyır. Bu əsərdə də xaşxaşlar və Baş Dədə obrazı ilə qarşılaşırıq. Bu dəfə "seçilmiş" funksiyanı Atabəy Eldəniz və Mömünə xatun icra edir.

Ümumtürk tarixinin ədəbiyyatda işıqlandırılması baxımından Yunus Oğuzun "Əmir Teymur" və "Çingiz xan" romanları böyük əhəmiyyətə malikdir. Qərbin "işğalçı", "qaniçən", "varvar" damğası vurduğu, hər zaman istər bədi, istərsə də elmi mənbələrdə yanlış təqdim etdiyi bu iki böyük sərkərdə Yunus Oğuzun romanları ilə layiq olduğu qiymətli alır. "Əmir Teymur" romanı yazıcının şah əsəri hesab oluna bilər. Bu roman yalnız bədi əsər kimi deyil, tarixi mənbə, hərbi dərlik kimi də böyük dəyərə malikdir. "Çingiz xan" romanında isə yazıçı bu hökmdar-sərkərdənin keçdiyi yolu və onun türk tarixində yerini mükəmməl şəkildə göstərməyə nail olmuşdur. "Yeni düzən" in başlanğıcını qoyan Çingiz xan və "Böyük Turan"ın ən böyük ideoloq, icraçısı olan Əmir Teymur obrazları vasitəsilə tariximizin əsas etapları və dərsləri bədi mətn vasitəsilə əbədiləşdirilmişdir.

"Uçurum" romanı Yunus Oğuzun yaradıcılığında əlahiddə yer tutur. Belə ki, bu roman birbaşa tarixi mövzuya həsr edilməmişdir. Romanın əsas ideyası narkotikarə və narkomanlığa qarşı mübarizənin işıqlandırılmasıdır. Lakin Yunus Oğuz bu romanda da bir sıra əsərlərində istifadə etdiyi retrospektivi və paralel zaman, reinkarnasiya elementlərindən istifadə edərək mövzunun tarixi siqletini ortaya qoymağa nail olur. XX əsrin sonu XXI əsrin əvvəllər Azərbaycanla XVI əsr Azərbaycanını paralel zaman kəsiyində təsvir edən yazıçı bu belanın kökünü və mahiyyətini açmaqla, Əslində əsərlər boyu əsas məqsəd bu uyusdurucu maddələrlə məğdunmuş məhv etmək, gözəl vətənimizi parçalayıb sahib olmaq niyyətidir. Bu məntur niyyətin icraçısı isə ermənilər və onların fitnesinə uyan erməni xislətliləridir.

Yunus Oğuzun "Ovçu" romanı müasir Azərbaycan tarixinə həsr edilmişdir. 2016-cı ilin aprel döyüşləri müasir Azərbaycan tarixinin dönüm nöqtəsi idi. Məhz həmin döyüşlər xalqın öz dövlətinə və ordusuna sevgisini, inamını, Qarabağı azad etmək qüdrətini parlaq şəkildə əks etdirdi. Əsərin baş qəhrəmanı şəhid Murad Mirzəyev Yunus Oğuzun digər əsərlərində vəsf etdiyi "seçilmiş" Muradın real təəcəssümüdür.

Yunus Oğuzun 2022-ci ildə qələmə aldığı "Cığır" romanı 44 günlük Vətən müharibəsinin bədi salnaməsidir. Bu əsərdə biz yenidən Murad obrazı ilə qarşılaşırıq. Bu dəfə Yunus Oğuz Muradın tarixdəki əsas missiyasını açıqlayır. Şuşanın açarı olan cığırın son qoruyucusu olan Nəsrəddin Murad öz missiyasını yerinə yetirir, Şuşa azad olunur. 44 günlük Vətən müharibəsinin əsası 2016-cı il döyüşlərində qoyulduğu kimi "Cığır" romanının da əsası "Ovçu" romanı təşkil edir. Bu səbəbdən tarixi romanı dilogiyaya kimi də təqdim edə bilərik.

Yunus Oğuzun yaradıcılığının ana xəttini tarixi roman janrı təşkil edir. Onun tarixi romanlarında minillik tariximiz bədi sözün qüdrəti ilə yenidən canlanır. Yunus Oğuz gənc nəslə tariximizi çatdırmaq, təbliğ etməklə önəmli bir missiyaya yerinə yetirir.

Tarixi roman yazan yazıçının üngünü hər zaman iki sezim olur: ya o tarixi faktı əsas gültüq bədi boyalarla əks etdirməlidir, ya da alternativ tarix variantına təqdim etməlidir. Alternativ tarix variantına yazgı tarixdən yazsa da, tarixi hadisələr, obrazlar üz təxəyyülgə uyğun dəyişərək təqdim edir. Əlbəttə, belə əsərlərdə gənc nəslə gəlmək daha asandır. Lakin bu əsərlər nə qədər qələmin məhsulu olduqda xalqın milli dəyərlərini, yaddağna və ideologiyaya zərər vura bilər. Yunus Oruz isə öz missiyasına sadıq qalaraq əsərlərində tarixi bğtın dərinliyi ilə, mənbələrə əsasən təqdim edir. Lakin, onu ələ təqdim edir ki, əsərin bğtın bədiyyəti, rəngləri yerli yerində olur. Bu səbəbdən oxucu Yunus Oruzun tarixi romanların həvəslə oxuyur, onun tarixə baxgöngü qəbul edir, onun tarixi təhrif etmədiyinə inanır və öz tarixini sevir.